

Тема 4. Кліпове мислення як феномен сучасності

Мета вивчення теми: усвідомити сутність кліпового мислення; сформулювати уявлення про кліпове мислення як соціально-психологічний феномен; ознайомитися з принципами та підходами до навчання дітей з кліповим мисленням.

План

1. Сутність, особливості та характеристики кліпового мислення.
2. Навчання та взаємодія з дітьми з кліповим мисленням.

Перелік ключових термінів і понять: *кліпове мислення, кліпова людина, методи навчання дитини з кліповим мисленням.*

Теоретичні відомості

1. Сутність, особливості та характеристики кліпового мислення.

Бурхливий розвиток сучасних інформаційних технологій суттєво прискорив ритм людського життя, призвів до продукування величезних обсягів інформації, її накопичення та швидкої передачі. Інтенсивні потоки різноспрямованої інформації у зжатому вигляді змушують людський мозок швидко сприймати її, не концентруючи уваги на деталях і фрагментах, не витрачаючи час на її аналіз. Така ситуація призвела до формування так званого «кліпового мислення», що стало своєрідною відповіддю і захисною реакцією людини на інформаційне та психологічне перевантаження.

Кліпове мислення – це здатність людини сприймати інформацію у швидких фрагментах. Цим терміном описують феномен суспільства, де доступ до інформації відбувається через короткі відеоролики, текстові повідомлення, заголовки статей тощо.

Новини з кількох джерел, електронні листи, десятки дописів в соцмережах, які потрібно швидко обробити, бо сиплються нові й нові повідомлення – ось так більшість людей щоденно споживає інформацію. Психологи та соціологи називають це явище кліповим мисленням.

Людський організм пристосовується до опрацювання великої кількості інформації, відкидаючи непотрібне. Це виглядає трохи дивним для представників старшого покоління, але для сучасної людини є нормою.

Через кліпове мислення людина менше вмикає уяву, рефлексує, бо в умовах майже миттєвого оновлення інформації все швидко застаріває та втрачає актуальність, а люди швидко починають нудьгувати від великих обсягів тексту. Змінився навіть спосіб читання – від лінійності до моделі, коли текст розміщують короткими блоками з гіперпосиланнями. Також один із наслідків кліпового мислення – емодзі, гіфки, стікери в повідомленнях.

Таке споживання інформації, зрештою, призводить до незворотних змін у мисленні, бо більше починає працювати короткочасна пам'ять замість довготривалої – якщо перед очима постійно змінюється картинка, новини, гасла,

мозок намагається все це просто вхопити, і про глибокий аналіз інформації вже не йдеться.

На появу цього явища вплинуло кілька чинників:

- прискорення темпів життя;
- більші обсяги інформації, а отже, потреба обирати з них головне і важливе;
- потреба, щоб актуальна інформація надходила якомога швидше;
- зросла кількість справ, які людина виконує одночасно.

Науковці почали досліджувати цей феномен наприкінці ХХ століття. Американський футуролог Елвін Тоффлер називав нові процеси мислення складником загальної інформаційної культури й ототожнював його з поняттям «кліпова культура». Він запропонував ім'я феномена кліпового мислення – «blip culture».

У своїй праці «Третя хвиля» Тоффлер описує кліп-культуру, яка панує в сучасному світі та насичує його «позбавленими сенсу «кліпами», миттєвими кадрами».

Американський філософ і соціолог Джованні Сарторі сформулював концепцію *homo videns*. Він розкритикував вплив аудіовізуальних ЗМІ на людину, оскільки, на його думку, вони знижують здатність до абстрактного мислення. Сарторі зробив висновок, що, зокрема, телебачення «створює образи та руйнує ідеї».

К. Г. Фрумкін виокремив 5 основних причин появи кліпового мислення. Фахівці стверджують, що кліповий тип мислення передусім притаманний поколінню Y та ще більшою мірою поколінню Z – молоді, що виросла під впливом цифрової революції. У сучасного школяра відбувається перехід від понятійного до кліпового мислення, оскільки на дитину діє великий потік інформації. Дитині цікавіше переглянути 10 зображень із текстом, ніж прочитати 10 повних текстів.

Сам термін «кліпове мислення» з'явився в середині 1990-х років, і спочатку означав здатність людини сприймати світ через короткі яскраві образи і послання теленовин або відеокліпів. Слово «clip» перекладається з англійської як «вирізка, відрізок, відсікання; фрагмент, нарізка, уривок». Кліпове мислення – звичка сприймати інформацію за допомогою короткого, яскравого, дуже виразного образу. Людина сприймає навколишню дійсність не як цілісну картину, а як послідовність не пов'язаних між собою явищ. Мозок просто не встигає вибудувати логічний ланцюжок, а отримана інформація швидко забувається, вивільняючи місце для нової. Цим воно принципово відрізняється від понятійного (словесно-логічного) мислення, де використовуються поняття та логічні конструкції, а не образи. Розвиток телебачення і особливо інтернету призвів до того, що нинішнє молоде покоління все менше мислить логічно, сприймаючи отриману інформацію поверхово та фрагментарно. Фахівці навіть говорять про новий феномен сучасності – кліпове мислення.

Кліпове мислення характеризується: поверховістю; образністю; інтуїтивністю; забезпечує ефективну поведінку з точки зору адаптації та

виживання. Дітям і молоді, у яких переважає кліпове мислення, складно аналізувати будь-яке явище, бо на жодному з них їхня увага не фокусується надовго. Місце одного миттєво займає інше. Із кліповим мисленням світ перетворюється на калейдоскоп різних, не пов'язаних між собою уривків інформації. Діти звикають до того, що образи в їхній голові постійно змінюють один одного, постійно вимагаючи нових.

Формування кліпового мислення. Як пише дослідниця Олена Пасічник, воно утворюється та розвивається на чотирьох рівнях:

- когнітивний – інформація обробляється, зайве відсікається, залишається тільки актуальне;
- емоційно-вольовий – коли фіксується увага на інформації, що викликає певні почуття, емоції;
- ціннісний – інформація, що надходить, має особистісну чи соціально-культурну цінність;
- поведінковий – інформація містить методи якихось дій чи мотивує якимось чином поводитися.

Переваги кліпового мислення.

- ✓ кліпове мислення може бути корисним в екстремальних ситуаціях, які потребують миттєвих рішень. Наприклад, дізнатися, де найближчий пункт незламності: людина шукає в застосунку міста, гуглить, а ще питає в чаті колег чи сусідів. Декілька каналів – швидке отримання інформації;
- збільшується кількість імпульсів, що надходять до мозку. Це поліпшило функціонування короточасної пам'яті та запам'ятовування простих даних (наприклад, списків слів або чисел);
- завдяки кіберпростору є легкий доступ до великих обсягів знань, більше способів, як щось знайти. Причому ту саму річ людина зможе оглянути з різних боків, різноаспектно;
- багатозадачність;
- люди з різних країн, носії різних мов можуть однаково сприймати та розуміти ті самі образи без перекладу. Люди, схильні до кліпового мислення, можуть бути більш здатними до візуалізації інформації та використання візуальних образів для розв'язування завдань.

Недоліки кліпового мислення:

- поверхове сприйняття інформації без поглибленого аналізу;
- як наслідок попереднього пункту – довірливість, тобто такою людиною легше маніпулювати;
- неуважність, незібраність;
- невміння чітко висловлювати думку, обмежений словниковий запас – мовленнєвий мінімалізм;
- проблеми з довготривалою пам'яттю;
- гіперактивність, дратівливість. Люди збурюються, якщо виникають проблеми з інтернетом, якщо не можна відповісти на повідомлення чи щось загуглити просто зараз;

- нижча здатність до емпатії;
- текст сприймається гірше, ніж візуальний образ. «Кліповій» людині простіше переглянути схему, картинку, короткий відеоролик, ніж читати статтю;
- втрата бажання пізнавати нове.

Водночас плюси та мінуси кліпового мислення змінюються залежно від контексту та ситуації. Кліпове мислення є новою реальністю, боротися з якою немає сенсу. Так, кліпове мислення має низку негативних наслідків, але впливати на це неможливо.

Водночас можна пристосуватися до життя в епоху кліпового мислення. Наприклад, відстежувати, що саме ми споживаємо і скільки. Варто відписуватися від анонімних, фейкових джерел, підписуватися на ті, що дають корисний, максимально нешкідливий контент та все одно обмежувати себе в тому, скільки ми його споживаємо. Адже поки ми пів дня гортаємо стрічку, життя проходить повз».

Доцільно відмовитися від скролінгу (прокрутки інформації) як способу згаяти час. Гортання стрічки соцмереж не дає мозку відпочити, а тільки насичує його зайвою інформацією. Також варто відмовитися від багатозадачності та сфокусуватися на одній справі. Це підвищить загальну продуктивність. Ще кілька корисних порад:

- примушуйте себе зосереджуватися на чомусь одному: якщо дивитесь фільм, відкладіть смартфон;
- наведіть лад у телефоні: видаліть ігри, відключіть пуш-повідомлення, вимкніть звук у групових чатах та інформаційних каналах;
- використовуйте «метод pomodoro»: працюйте або дивіться що-небудь уривками по 25 хвилин, потім робіть перерву;
- влаштовуйте собі дні відпочинку від соцмереж.

Ураховуючи поступове зростання кількості носіїв кліпового мислення, постає необхідність пошуку шляхів ефективного використання переваг такого мислення в освітньо-виховному процесі, нових педагогічних технологій, що відповідають сучасним запитам учнів.

2. Навчання та взаємодія з дітьми з кліповим мисленням.

Кліпове мислення – феномен сучасності, причиною формування якого став стрімкий розвиток інноваційних медіакомунікацій. На жаль, сучасним дітям складно зосередитися, вони весь час переключають свою увагу з одних справ на інші, щоб вразити їх – необхідно докласти чимало зусиль. А фрагментарність та поверховість знань школярів стала справжньою проблемою. Постає питання, як мотивувати школярів до навчання.

Покоління з кліповим мисленням живе у власному «впорядкованому» світі та вимагає такого ж порядку й логічності від навчання. Тож не дивно, що саму ідею вивчення «абстрактних предметів», які мало пов'язані з реальним життям, більшість учнів вважає дивною. Мета нового покоління – отримати інформацію, яка має очевидну практичну користь. У такій ситуації ключ до успіху – створення навчальних планів, у центрі яких буде сучасний світ і можливість реалізуватися в ньому. А ще сучасні діти прагнуть точно знати, що і в які терміни від них

вимагається. Тому так важливо чітко визначати строки виконання завдань та підбиття підсумків кожного етапу роботи.

Основні підходи до адаптації освітнього процесу до особливостей учнів із кліповим мисленням.

1) *Дозоване навчання і зміна форм активності.* Сучасним учням складно концентруватися на чомусь більше 15-20 хвилин. Саме тому вони шукають ідеальне співвідношення між витраченим часом, обсягом інформації та отриманою користю. Мікронавчання – ось оптимальне рішення! Його сенс полягає у вивченні невеликої частини навчального матеріалу за короткий інтервал часу. Ця стратегія створює унікальні умови для персоналізації навчання: учні самі визначають час, темп і послідовність роботи з матеріалом. До того ж простий та зрозумілий зміст матеріалу не викликає інформаційного перевантаження та сприяє кращому його засвоєнню. Мікронавчання об'єднує різні підходи до засвоєння знань і має особливі характеристики:

1. Коротка тривалість: 5-15 хвилин.
2. Стислість: блок максимально короткий.
3. Зміст: маленькі або дуже маленькі одиниці навчальної інформації, вузькі теми.
4. Автономність: модуль самодостатній та незалежний. Він не вимагає доступу до інших навчальних матеріалів.
5. Різноманітність: використовуються різні формати роботи, які підвищують інтерес до навчання.
6. Інтерактивність: включає в себе якомога більше взаємодій для залучення учнів у процес.
7. Гнучкість: можна об'єднати з іншими навчальними програмами та предметами у форматі змішаного навчання, де мікрокурс стає частиною великого курсу.

Через короткострокову концентрацію дуже важливо постійно змінювати форми активності.

2) *Візуалізація.* Покоління з кліповим мисленням звикло до візуальних образів, тож наочність – головна умова навчання. Тематичний двохвилинний ролик матиме набагато більший ефект, ніж розлогі деталізовані пояснення.

Аби зробити урок цікавим і видовищним, варто об'єднати традиційні інструменти та новітні технології. Замість тексту можна створити інфографіку, можна використовувати меми, гіфки. Доцільно використовувати яскраві презентації та візуальні матеріали, проводити віртуальні екскурсії. Можна також навчити учнів створювати інтелектуальні карти. Ця методика дозволяє ефективно структурувати, систематизувати та запам'ятати інформацію.

3) *Експерименти.* З огляду на прагнення сучасних учнів до змін, логічно систематично змінювати форми проведення занять. На допомогу прийдуть такі методики:

– Метод парадоксів. Аби заохочувати учнів думати, а не просто пропускати через себе інформацію, можна запропонувати їм два взаємовиключних твердження. Відсутність чітко сформульованої кінцевої думки

та готового висновку спонукатиме школярів задуматися, задіяти логічне та критичне мислення.

Гейміфікація. Ця методика полягає у введенні в **освітній** процес різноманітних ігор: бізнес-ігри, соціальні проєкти тощо. Учень сприймає гру як рівень, який треба пройти, аби отримати доступ до нового. Гра – один із найкращих способів навчання, практичного застосування і відпрацювання отриманих знань у веселій формі. Діти охоче сприймають такий формат засвоєння знань і при цьому демонструють значний прогрес у навчанні. Кінестетичні активності, під час яких задіяні різні канали сприйняття інформації. Діти вчаться під час фізичної активності, у русі! Це змагання, квести, екскурсії, проєкти – знання на практиці, а не в теорії.

– Технологія «перевернутого» навчання. Учні отримують завдання вивчити теоретичний матеріал для нової теми вдома. А от виконувати домашнє завдання доведеться у класі.

4) *Інтерактивність*. Школярі майже живуть у соціальних мережах і месенджерах. Можна засмучуватися з цього приводу, а можна використати це їх захоплення з користю. На допомогу прийдуть цікаві інтерактивні техніки:

1. Сюжетно-рольова гра. Завдяки їй школярі вчаться виконувати різні ролі, висловлювати свою позицію, впливати на інших учасників і вести діалог. А ще – вирішувати конфліктні ситуації та знаходити компроміс.

2. Ігри на асоціації. Вони стимулюють пам'ять та увагу, розвивають логічне і креативне мислення, збагачують словниковий запас. А ще грати можна на будь-якому етапі уроку.

3. Міні-дослідження. Чудовий інструмент для коригування фрагментарності та поверховості мислення. Діти вчаться збирати й аналізувати дані, формулювати версію, добирати факти та захищати власну думку. А ще розвивають логічне мислення, навички самоконтролю та взаємоконтролю.

4. Кейс-метод (розбір ситуацій). Сенс цього методу полягає в розборі проблемної ситуації, створеної на основі фактів із реального життя. Як правило, вона має кілька варіантів рішень і безліч альтернативних шляхів вирішення, які необхідно детально продумати.

5) *Зворотний зв'язок*. Інформаційні технології дозволяють відслідковувати прогрес і оцінювати знання в реальному часі. Спілкуйтеся з учнями в месенджерах, створюйте групи та чати для роботи над проєктами, використовуйте електронні розсилки та віртуальні виставки! Це справді неабияк пришвидшить темп роботи, що корисно як для вчителя, так і для школярів.

6) *Мудре керівництво*. Взаємодіяти та спілкуватися із сучасними учнями треба на рівних! Вони вважають, що дорослі нічим не кращі за них, тож очікують конструктивного та шанобливого діалогу. А ще вони звикли до винагород і не вважають їх чимось особливим. Похвала їх не мотивує, але її відсутність вибиває з колії. Тож варто відзначати найменші успіхи учнів та поважати кожну особистість! Адже ідеальний педагог – це толерантний та мудрий керівник, а не той, хто «знає все». Крім того, важливо враховувати особливості кожного учня окремо та шукати індивідуальний підхід до кожної дитини.

Педагоги повинні навчитися використовувати переваги кліпового

мислення для ефективної організації освітнього процесу. Необхідно змінити стиль навчання: від традиційного, монологічного, авторитарного – до навчання діяльнісного, адекватного особливостям мислення сучасних школярів. Інформатизація освіти повинна включити в себе процеси зміни: змісту, методів, організаційних форм підготовки школярів.

Щоб відчувати настрій учнів, їх зацікавленість предметом учитель повинен бути психологом, здійснювати гуманний підхід до навчання, привчаючи учнів до самостійного подолання труднощів, до пошуку виходу зі складних ситуацій. Для цього він повинен розширювати вибір оптимальних методів, форм і засобів навчання, сміливо втілювати в практику досягнення педагогічної науки, долати формалізм у педагогічній діяльності, постійно перебувати в творчому пошуку. «Людина, що не знає нічого, може навчитися, справа тільки в тому, щоб запалити в ній бажання вчитися», – стверджував Д. Дідро.

Проблема кліпового мислення сучасних учнів останніми роками в педагогічних розвідках трансформується з недоліку в перевагу, а саме кліпове мислення сприймається не як перешкода, а як психолого-педагогічна умова організації освітнього процесу в НУШ.

Питання для самоконтролю

- 7.1. Розкрийте сутність кліпового мислення. Чим саме воно відрізняється від логічного?
- 7.2. Які передумови та чинники зумовили формування кліпового мислення?
3. Які існують недоліки кліпового мислення?
4. Назвіть переваги кліпового мислення. Як саме їх можна використати в освітньо-виховному процесі?
5. Назвіть способи мотивації учнів із «кліповим» мисленням.